

Eurosceptis? Welke Eurosceptis? Europese integratie in de verkiezingsprogramma's van Nederlandse politieke partijen, 1986-2012¹

Europese integratie zal tijdens de verkiezingen op 12 september aanstaande, zo verwachten politici en politieke commentatoren, een belangrijk thema zijn. Direct na het opzeggen van de samenwerking van zijn partij met de VVD en het CDA gaf PVV-leider Geert Wilders af op de 'bureaucraten uit Brussel' die de drie procent-begrotingsnorm aan Nederland zouden opdringen. Hij bepleitte dat er snel nieuwe verkiezingen zouden moeten komen, om de Nederlandse bevolking in staat te stellen de keuze te maken tussen de 'Brusselse dictaten' en de Nederlandse soevereiniteit. Of andere politieke partijen in deze retoriek zullen meegaan is de vraag, maar vast staat dat Europese samenwerking nu meer dan in het verleden een grote rol speelt in hun standpuntbepaling en profilering. Terwijl Alexander Pechtold namens D66 de verworvenheden van Europese samenwerking zal prijzen, zal de PVV van Wilders ongetwijfeld de 'Brusselse bemoeizucht' hekelen. Hoe andere partijen zich zullen positioneren is op het moment van schrijven nog onbekend.

Om verschillende redenen lijkt het erop dat de Nederlandse bevolking in het afgelopen decennium negatiever is geworden over het nut en de wenselijkheid van verdere Europese integratie. Ten eerste was er in 2005 de nee-stem van het Nederlandse electoraat tijdens het referendum over het Europese grondwetsverdrag. Direct daarna gaven verschillende partijen, waaronder CDA, PvdA en D66, aan kritischer te gaan kijken naar (het tempo van) Europese integratie.² Ook de groeiende aanhang van de Europa-kritische partijen SP en PVV zou doen vermoeden dat de Eurosceptis bij de Nederlandse politieke partijen is toegenomen, evenals opiniepeilingen over het nut en de noodzaak van steun aan Griekenland en het Europese Stabiliteitsmechanisme. Met andere woorden: het lijkt erop dat de Nederlandse bevolking Europa-kritischer is geworden. Mede daarom, alsook vanwege de door politici gedane beloftes na het referendum van 2005, zou het logisch zijn te verwachten dat ook de politieke partijen het afgelopen decennium een stuk kritischer zijn geworden over de Europese Unie en verdere Europese integratie. In dit artikel zullen wij aan de hand van een kwalitatieve analyse van de inhoud van de circa 100 verkiezingsprogramma's van de in de Tweede Kamer vertegenwoordigde partijen sinds 1986 evenwel aantonen dat deze conclusie onjuist of tenminste voorbarig is.

Om in kaart te brengen hoe de houding van Nederlandse politieke partijen ten opzichte van verdere Europese integratie zich heeft ontwikkeld moet eerst worden geanalyseerd welke houdingen er zijn. Verschillende auteurs hebben zich over de fenomenen Eurofilie, Eurosceptis en de ertussen gelegen schakeringen gebogen, waarbij de uitsplitsing van Chris Flood in zes verschillende categorieën het meest overtuigt. Flood komt met een indeling waarbij partijen in zes groepen kunnen worden geplaatst. Vertaald in het Nederlands en bewerkt voor de Nederlandse situatie zijn dat EU-verwerpend, EU-renationalisatorisch, EU-

¹ Dit artikel is een grondige bewerking van de scriptie *Eurosceptis? Welke Eurosceptis?* Deze scriptie zal binnenkort door de Universiteit gepubliceerd worden. Vervolgens zal deze verwijzing uiteraard aangepast worden.

² "Nee-stem leidt tot koerswijziging; PvdA grotere Unie maar met minder bevoegdheden", *Het Parool*, 2 juni 2005, p. 3

behoudend, EU-gradualistisch, EU-positivistisch en EU-maximalistisch.³ Gebleken is dat het onderscheid tussen EU-gradualistisch en EU-positivistisch lastig te maken is. De grenzen van deze categorieën zijn dermate fluïde dat het onderscheid vervaagt. Daarom is er in ons onderzoek voor gekozen deze twee categorieën samen te voegen onder de naam EU-positivistisch. In deze classificatie is de eerste groep (de EU-verwerpers) vanzelfsprekend het negatiefst over verdere Europese integratie en de laatste (de EU-maximalisten) het positiefst.

Aangezien de Europese samenwerking momenteel vele verschillende beleidsterreinen behelst en partijen per beleidsterrein een specifieke houding kunnen aannemen, is het nodig ook hierin onderscheid aan te brengen. Op het gebied van beleidsterreinen kan onderscheid gemaakt worden tussen soevereiniteitsdeling, de interne markt, democratisch bestuur, sociaal-maatschappelijk beleid, het buitenlandbeleid en de monetaire integratie. De eerste categorie is de ‘zwaarste’ en bevat onder meer asiel- en migratiebeleid, maar ook strafrecht en belastingafspraken. De interne markt is het meest geaccepteerde beleidsterrein qua Europese integratie. Bij democratisch bestuur gaat het onder meer om (meer) zeggenschap voor het supranationale Europees Parlement. Bij sociaal-maatschappelijk beleid kan gedacht worden aan cultuurbeleid en onderwijs. Onder het beleidsterrein buitenlandbeleid vallen onder andere de positie van de EU in internationale gremia, maar ook de toetreding van nieuwe lidstaten. Het laatste beleidsterrein is momenteel het meest in het nieuws en behelst de monetaire integratie, waaronder in dit geval ook het stabiliteits- en groeipact valt.

Totaal	1986	1989	1994	1998	2002	2003	2004	2006	2009	2010
CDA	+ / ++	++	++	+ / ++	++		+ / ++	+ / ++	+	++
PvdA	+ / ++	++	++	+ / ++	+ / ++		+ / ++	+ / ++	+ / ++	+ / ++
VVD	+ / ++	++	++	+ / +/-	+ / -	+ / -	+	0	+ / +/-	+
SP				-	+ / -		+ / -	+ / -	+ / -	+ / -
GroenLinks		+	+	+	+	+ / 0	+ / ++	+ / ++	++	++
ChristenUnie					+ / -		-	+ / -	+ / -	+ +/-
RPF	+ +/-	-	-	- +/-						
GPV	+ / -	- +/-	- +/-	- +/-						
SGP					- / 0		-	+ / -	+ / -	+ / -
D66	+ / ++	++	++	+ / ++	+	+	+ / ++	++	++	++
PVV									-	-

Tabel 1: de totaalhouding van partijen 1986-2010. De symbolen (+ en -) geven aan hoe de houding van een partij ten opzichte van verdere Europese integratie is. ++ is hierbij het meest positief (EU-maximalistisch), terwijl -- het meest negatief is (EU-verwerpend). +/- ligt tussen + en - in en staat voor EU-behoudend. 0 staat voor het feit dat er in dat jaar niet voldoende gegevens waren om een oordeel op te baseren. De overige symbolen, + en -, staan respectievelijk voor EU-positivistisch en EU-renationalisatorisch.

Wat opvalt is dat afgaande op de verkiezingsprogramma's van de in de Tweede Kamer vertegenwoordigde politieke partijen gedurende de periode tussen 1986 en 2010 over Europese integratie enkel de VVD een stuk kritischer is geworden. Was de partij gedurende de jaren tachtig nog een van de felste voorvechters van Europese integratie, met een federaal

³ De oorspronkelijke Engelse benamingen zijn *EU-rejectionist*, *EU-revisionist*, *EU-minimalist*, *EU-gradualist*, *EU-reformist* en *EU-maximalist*. Meer informatie over de indeling is te vinden in Aleks Szczerbiak en Paul Taggart, "Theorizing Party-based Euroscepticism", in: Aleks Szczerbiak en Paul Taggart (red.) *Opposing Europe? The Comparative Party Politics of Euroscepticism volume 2*. (Oxford 2008).

Europa als einddoel, in latere jaren en vandaag de dag is de partij voorstander van de vervolmaking van de economische en monetaire unie, doch van weinig meer. GroenLinks laat als partij een tegengestelde beweging zien, en wordt in de eerste jaren van de 21^{ste} eeuw een stuk Europa-positiever. De partij manifesteert zich in 2010 zelfs als EU-maximalist. Dit komt het duidelijkst naar voren in de houding van de partij op het gebied van externe betrekkingen. Aan het begin van de jaren negentig beschouwde de partij zelfstandige bevoegdheden van de EG op dit vlak nog als ongewenst, terwijl de partij thans overtuigd voorstander is van verdere integratie op dit beleidsterrein. Zo wil GroenLinks één Europese zetel in de VN-veiligheidsraad en schrijft de partij dat een krachtig Europees beleid nodig is op het gebied van de externe betrekkingen. Constante actoren naar hun Europese gezindheid de afgelopen kwart eeuw zijn CDA, D66, SP en in mindere mate de PvdA, terwijl SGP en ChristenUnie de neiging hebben om Europese integratie, als die inmiddels is gerealiseerd, te accepteren.

Buitenland	1989	1994	1998	2002	2003	2004	2006	2009	2010
GroenLinks	-	-	+ / ++	++	++	++	++	++	++

Tabel 2: Houding van GroenLinks met betrekking tot integratie buitenlandbeleid

Het referendum over het Europese grondwetsverdrag in 2005 wordt door velen gezien als keerpunt in het Nederlandse Europeebeleid. Ook de leidende figuren van CDA, VVD, PvdA en D66 gaven aan kritischer te worden over Europese integratie.⁴ Maar alleen bij de VVD is deze attitude terug te zien in de verkiezingsprogramma's. De partij laat zien de Europese integratie welhaast als voltooid te beschouwen. De andere middenpartijen daarentegen blijven na het referendum in hun politieke programma's onverminderd positief over verdere Europese integratie.

Uit deze kwalitatieve analyse van de verkiezingsprogramma's blijkt dus dat de politieke partijen zich weinig responsief hebben getoond: de verwachte reactie op het referendum van 2005, de veranderende publieke opinie en de opkomst van Eurosceptische partijen als de PVV en de SP leiden, met uitzondering van de VVD, niet tot een andere grondhouding jegens verdere Europese integratie. Ook de bankencrisis en de schulden crisis in de Eurozone (2008-2012) leidden niet tot een heroverweging van de grondhouding van partijen jegens Europese samenwerking en integratie. Wel is te zien dat er in de politieke programma's meer nadruk komt te liggen op versteviging van het monetaire integratie-regime. Een meerderheid van de partijen steunt - bijvoorbeeld - verregaande bevoegdheden van de Europese Commissie om de begrotingen van lidstaten te controleren.

De Nederlandse politieke partijen kunnen, op basis van hun verkiezingsprogramma's van 2010, globaal worden ingedeeld in drie groepen: zij die positief zijn over verdere Europese integratie, zij die het huidige niveau van Europese integratie willen behouden en zich daartoe wensen te beperken, en zij die terug willen naar een eerdere staat van Europese samenwerking. Tot de eerste groep behoren CDA, PvdA, GroenLinks en D66. Tot de tweede groep behoren VVD, ChristenUnie en SGP. De SP en de PVV behoren vooralsnog tot de derde groep. Op basis van recente uitspraken van Geert Wilders kan echter worden verwacht dat de PVV uit deze derde groep zal stappen, aangezien de partij het standpunt in zal nemen

⁴ "Nee-stem leidt tot koerswijziging; PvdA grotere Unie maar met minder bevoegdheden"

dat Nederland met een beroep op artikel 50 van het Europese Unie-Verdrag – het uittredingsartikel - de Europese Unie dient te verlaten. Of deze keuze de partij stemmen gaat opleveren is kwestieus: Nederlanders zijn uiterst kritisch ten aanzien van alles wat Europa betreft, maar als ze de hamvraag gesteld krijgen, vinden ze in grote meerderheid het Nederlandse lidmaatschap van de Unie een goede zaak.⁵

Groningen, 18 juni 2012, Dr. Anjo G. Harryvan & Jurjen Hoekstra

⁵ Myriam van Dorp & Anjo Harryvan, 'Publiek draagvlak voor Nederlands EU-lidmaatschap onverminderd groot: hardnekkig voortbestaan van de permissieve consensus', *IS* 66 (2012), 317-320.